

Hem

Han är det, mannen på ängen långt därborta, min far Johan Johansson, och det är mitt första minne av honom, hur han den här tidiga morgonen för många år sedan träder fram ur dimman vid Myrdingen. Bakom honom, uppe på Hägerstensvägen, ger spårvagnen avgångssignal och haltar sedan vidare ner mot Aspudden.

Det har regnat i tre dagar och en lukt av dy och förruttelse ligger över Floängen, det är gyttjigt och lerigt och far som har en sjökista på ryggen fastnar i varje steg och får dra sig loss. Strax utanför vår tomt, i Lustgården där Hallelujatältet slås upp varje försommar, stannar han och pustar ut, lyssnar till lovsångerna som ännu kan förnimmas eller förväntas som ett svagt sus i vinden någonstans ifrån. Ännu några steg och han är inne på gårdsplanen, trött och eländig ser han ut. Skatan kraxar mot främlingen.

Där står han, han som ska förklara det som är gåtfullt och som ska berätta allt för mig, om sig själv, vad han upplevt och vad som finns att uppleva. »Du får lugna dig, när pappa kommer hem ska han berätta allt«, hade mamma sagt.

Nu var han hemma.

Där kommer mamma. Nyss stod hon bredvid Eva och

mig i fönstret, nu rusar hon mot denne mörke man, nu skapar hon honom stark och mäktig och jag hör en klocka klinga, hör den förkunna att livet börjar nu. Lev, mänskiska, lev...

Far har svängt ner sjökistan. Han fångar mamma i språnget och kastar henne högt i luften. Som ett barn i en slänggunga far hon runt och skriker av yr glädje. Då skrat-tar mannen stort och jag hör Eva skratta, och skrattar gör också jag, ty ännu härmar jag min syster i det mesta, som om jag inte hade ett eget liv.

Jag ilar efter Eva genom tamburen ut i den kyliga farstun, ut på verandan. Därnere har far ställt sjökistan på kant och knyckt till – plötsligt och lätt som ingenting ligger den åter på hans rygg.

Mormor och morfar har öppnat sitt fönster på övervåningen och kikar ut, två gamla ögonpar kisar, synar och vill veta vad som sker, och vad som ska ske.

Far är i farstun, kistan står bredvid isskåpet, nu kan han krama oss hårt och länge. Halvvägs i trappan tvekar mormor och morfar, betraktar oss tiggande men tvingar sig till slut ner och innan de åter vänt upp har de tagit fars utsträckta hand. Något var det i blickarna, inte endast att »Johansson kom hem i dag, Anna behöver sin make, barnen behöva sin far«, som mormor skrev i sin almanacka.

Den lilla klockan jag hört ljuda spikade far upp ovanför farstudörren medan korsspindlarna flydde i panik. En sådan klocka, en tjuka, gick inte att ta in i en lägenhet, då tog man in döden, men utomhus eller uppsatt i en farstu bringade den glädje och lycka till alla i huset.

Kistan väntade på köksgolvet. Far slog upp locket, pekade på insidan, målningarna där, nio bilder som gick i varandra utan att därför höra ihop. Som en fris runt dem löpte en rad människoansikten, glada och sorgsna om vartannat. Några bilder var knappt skönjbara mot träets

dova dunkel, som det sorgsna barnet i mörkret, medan andra var tydligare, som den indiska tempeldanserskan och hästarna i skogsbrynet. Det fanns människor och djur på varje bild utom den mittersta som föreställde en skogsglänta med högt, fint gräs och en mängd gula blommor, en liten äng där solen strålade med ett underbart ljus.

Kistan var full av guld- och silvermynt, av glänsande armband och gyllene ringar med diamanter och andra glittrande fantasier. I kistan låg också skor och kläder, en vit skjorta, en mörk kostym och en blank sidensjal, samt lakan som far högtidligt överlämnade till mamma. Vi hade bara en omgång lakan, pengarna hade gått till annat. På kvällen bäddade mamma med de nya lakanen men nästa dag var de borta, undanstopgade längst ner i kistan och där låg de sedan i många år.

– Kistan köpte jag i Calcutta av en ormtjusare, en dvärg som hade den till bostad, sa far.

Som vi andra var han svarthårig och brunögd, ja han hade ännu mörkare ögon än vi. Dessa slöt han när kaffet serverades, och med skälvande näsvingar prisade han den yppiga bouqueten, den fylliga kraften, stark och hård som ett spett men på samma gång mjuk och len som en kvinnas underläpp. Detta var äkta vara och inget surr.

– Det var länge sen sist, sa far och såg mamma i ögonen, frambar sedan ytterligare en gåva, fem röda rosor, en till mamma, en till Eva och en till mig. En höll han fram för kärleken men för vem eller för vad den femte rosen var ämnad visste ingen.

Det var ovant med mannen vid köksbordet, ännu kände vi honom inte men Eva tog ett skutt in till glädjen och satte sig i hans knä, skrattade fast hon stack sig då han tryckte sin kind mot hennes. Far ursäktade sin stubb, dagen hade varit så full av frihet att han inte hunnit få upp rakhyveln. Mamma lutade sig dit för att få känna och till slut också jag, och då inneslöt han oss alla tre i en varm

omfamning, varvid bilden på kistlocket av sorgbarnet i det mörka rummet försvann och fram trädde som i en spegel några lyckliga människor skimrande av ljust liv.

Då kunde jag utan oro följa fars blick runtom köket, utdragssoffan i trä, som Eva och jag sov i, bordet framför oss med den gulvita vaxduken, spisen och bredvid den vattenhinken på vedlåren och vidare mot den andra hinken på diskbänken vid fönstret, skafferiet i hörnet därborta. Far lösgjorde sig försiktigt och gick till diskbänken och kikade ner i slasken. Det fanns avlopp men det var inget vatten indraget.

Köket var stort och upptog husets hela kortsida. Rummet dit far gick med sin blick var mindre. Kom man från köket stod linneskåpet till vänster och på det fanns fotografier i glas och ram. På den andra sidan dörren en bokhylla smockad av böcker som mamma köpt på antikvariat i stället för att köpa flera lakan. Pengar hade vi ont om men i det avseendet skilde vi oss föga från de flesta andra i det sena fyrtioalets Midsommarkransen.

– Jag får visst lov att snickra en bokhylla till, sa far.

Längst bort i rummet stod bäddsoffan och framför den ett runt bord med en fåtölj. Ännu en fåtölj stod nära kakelugnen vid rummets andra ingång, det var mammas läs-fåtölj och till den hörde ett litet läsbord. Bakom fåtöljen en golvlampa med en gul tygskärm. Lägg därtill en matta på golvet, gardiner, bruna tapeter och en taklampa.

Det fanns ännu ett rum i lägenheten. Det hade ingång från tamburen och hyrdes ut möblerat, en säng och ett bord och en stol, samt ett klädskaåp bredvid kakelugnen, det var allt förutom herr Ivarssons personliga tillhörigheter.

Vår inneboende herr Ivarsson var mellan tjugofem och trettio år gammal, en mager man med osedvanligt långa ben, men fötterna var små som om det inte orkat växa längst därute. Kläderna störtade liksom helt ansvarslost omkring på hans kropp, än på väg upp, än ner, än åt sidan.

Herr Ivarsson nickade och log ofta men blicken höll han i golvet och han gav noga akt på sin rygg. Det mesta av tiden tillbringade han på rummet utan att någonsin ta emot besök. Han arbetade på Kabeln och betalade hyran punktligt men dörren till sitt rum höll han låst också då han bara skulle gå ut på huset. Mamma tog det som en förolämpning; från de gamla – mormor och morfar – som var uppvuxna på landet hade hon sin motvilja mot låsta dörrar. Men jag tyckte att det var obehagligt att de alltid stod öppna, ty vem som helst kunde ta sig in då vi sov. Mest fruktade jag myrdingarna som levde under marken på Floängen och i den bottenlösa Myrdingen, som var en liten sjö eller snarare en stor damm. På nätterna hördes deras sånger, de sjöng om fruktansvärda illgärningar och i mörkret smög de in på gårdsplanen, mörka skuggor omkring huset. Ännu på morgonen kunde man ana dem som väsningar från buskarna och förstå deras önskan, att ta sig in och berätta.

Men sedan kom ljuset.

– Vi skulle behöva ett sovrum, sa far och sneglade mot herr Ivarssons dörr.

– Vi behöver pengarna också.

Men det skulle bli annorlunda nu, mamma skulle inte behöva gå bort och städa längre utan kunna vara hemma som vilken vanlig fru som helst, nu när far kommit hem.

Eva och jag följde far vart han gick, såg med honom vad vi tidigare inte hade lagt märke till, de murkna brädorna på verandan, den flagnade färgen på knutarna och fodren, fönsterrutorna som behövde kittas – på södersidan hölls de på plats endast av några rostiga stift. Herr Welin som ägde huset hade inte gjort det som var hans sak att göra, men far var beredd att ta hand om reparationerna själv om han fick materialet betalt. Mycket behövde göras, det såg vi, men vad ingen av oss ville se var att huset, Midsommarkransens lägst belägna, var en sån där kåk.

I varje by, i varje stad där de vanliga, det vill säga präktiga och hedervärda människor, kommit samman ligger en sån där kåk, inte sällan ett stycke ifrån den övriga bebyggelsen, som vårt hus härnere vid Flon. Så pass på avstånd från de andra husen ligger dock kåken att ingen ska behöva känna sig som granne, men inte så långt ifrån att den inte syns, ty dess främsta uppgift är att visa upp sitt förfall, på det att de vanliga ska veta hur en sån där kåk ser ut som vemsomhelst kan hamna i om han inte sköter sig, ja, kåken och människorna i den utgör i själva verket beviset på hur präktiga och hedervärda de vanliga är. Och skulle det förhålla sig så att kåken inte är områdets allra mest förfallna, så går det bra att i stället betrakta dess invånare – då om inte förr får man klara ögon och inser att det finns de som är av sämre sort.

I en sån där kåk placerar fattigvården eller socialen eller tillfälligheten folk som inte betar sig som andra, som super till exempel. Och super de inte mer än andra så horar de, och horar de inte så lever de fan på något annat sätt. Och om de inte lever fan och om de har arbete och sköter sig och verkar vänliga och renhåriga på alla sätt så är det bara ett osedvanligt lömskt trick för att lura de vanliga, ty hur man än vänder och vrider på saken så är de annorlunda än vanligt folk, mörkare på något sätt, både på utsidan och på insidan, smutsigare, snuskigare och fattigare.

Utan oss vore de vanliga ingenting!

Det händer att vi väcker de vanligas medlidande, präktiga och hedervärda hemmafruar går då utanför vanligvägarna och kommer med gåvor, men det är nyfiket bara, det är önskan om insyn i tattarkåken. Till oss behagade sig fru Björk och kärringen Larsson en gång med kläder, kunde kanske komma till användning? De fick försvinna med sina godgärningsleenden och sin trasiga lump, skitiga och illaluktande var kläderna också. Om det ändå inte hade varit julafton!

Otacksamma också i en sån där kåk, opålitliga och förbaskat förslagna, gapiga eller tystlåtna, stirrar en stint i ögonen eller lägger blicken på marken, allt efter vad som bäst passar deras syften. Av sämre sort är de och inte mycket värda. En sån där kåk med sådana människor.

Det vet de ingenting om. De vet ingenting om oss!

Skatan skrattade, far vände blicken mot den rishög som var skatans bo i toppen av det största äppelträdet, det som aldrig bar frukt men var högt och vackert – högt men egentligen för lågt för skator att bygga bo i och dessutom låg skatboet för nära boningshuset. Det vittnade om, förklarade far, att skatorna visste att här bodde goda människor. Av dessa hans ord blev man så munter till sinnes att man på något sätt ville bevisa sanningshalten i detta, men först måste vi säga goddag till morfar som är på väg till pissknuten bakom uthuset. Goddag!

Morfars syn var dålig och hans hörsel ännu sämre. Där till kom att örönen var igenvuxna av hår.

– Morfar!

– Goddag, Ekblad! ropade far.

– Javisstja, Johansson är tillbaka.

Morfar hade blivit glömsk också.

Vi gick mot uthuset som var ett gammalt fähus. Till vänster om ingången låg ett litet bykrum med ugn och ett ännu mindre rum där det stod en snickarbänk. Det fanns hammare, tänger, skruvmejslar, skiftnycklar och många andra verktyg, spik och skruv i småaskar, en dunk fotogen och, inlåsta i ett skåp, några flaskor. Ovanpå skåpet låg nyckeln.

Utifrån hördes ännu morfars skvalande.

På bortre väggen av uthuset hade kaninburar sin plats men kaninerna liksom de andra djuren fick man föreställa sig. Ovanför burarna hängde ett gammalt ok som ingen längre använde, vattenhinkarna bars i händerna. Där fanns

också en bunt jutesäckar och en gammal foderpåse. Och en krok, en svans och en björn, verktyg som far använt då han som ung arbetat i skogen. Något golv fanns inte i uthuset, mycket var murket och det luktade mögel. Det var dammigt, smutsigt och mörkt. Mängder av möss bodde här och råttor stora som hundvalpar. De tog sig in i boningshuset också, fastnade ibland i råttfällan som stod längst ner i skafferiet, låg döda och stirrade.

Det benade omkring spindlar i uthuset, om än inte så många och så stora som korsspindlarna i vår farstu. Humlor, getingar och nattfjärilar höll till i springor och hål. Det finns värre odjur, sa Eva, men jag har befallt dem att hålla sig alldeles tysta och inte visa sig.

På den lilla höskullen låg halm som de gamla stoppade sina madrasser med. De hade alltid legat på halmmadrasser och ville inte ha några andra.

Vi gick ut. Far glodde på spårvagnen som trixade förbi på den höga banvallen ovanför slånsnåret, han hade ännu inte vant sig. Det var linje 17 som passerade alldeles utanför oss, den gick vidare till Tellusborg.

Morfar var på väg stigen bort mot Långa Trappan på sin dagliga rundtur. Han gick mycket illa men det höll för en promenad om dagen, Kransen runt, för att leta fimpar och någon plankstump att elda spisen med, ibland stal han en kubbe från någon av vedtravarna som låg överallt längs husväggarna. Han var en fyrkantig, hjulbent gamling med grått skägg och en struttande gång, en gubbe som skapt för att flinas efter. Han tyckte om att ha sällskap av Eva eller mig och han prisade vår falksyn då vi fann en fimp eller en plankbit, och när vi kom hem satte han sig på huggkubben och stoppade pipan med cigarrettbaken, tände, puffade och drog sig ett djupt bloss. Sade inget, satt och förbannade för sig själv, rucklet han bodde i och allt annat helvete. Det var lätt att få honom på gott humör, man behövde bara tala illa om någon eller något. Då lyste han upp och

instämde av hela sitt hjärta, högg någon ed ur helvetet och förbannade, skithålan Kransen till exempel dit han och mormor flyttat från Huddinge där han varit vid järnvägen, stationskarl och inte stins som han påstod. Till Långa Raden på Tegelbruksvägen hade de flyttat, till en lägenhet mot norr utan sol. I tio år hade de bott i den skithålan.

Det var inte sant. Morfar hade övergivit mormor då mamma och hennes bror Erik var små. De hade skickats till avlägsna släktingar i Västergötland därför att mormor måste arbeta ihop pengar. Mamma hade kommit till hyggliga människor men morbror Erik hade tvingats arbeta som dräng bara tio år gammal. Han fick husrum och mat men tvingades äta efter de andra i familjen. Senare rymde han och arbetade en tid på ett spinneri och bodde i barack tillsammans med de andra slynglarna innan mormor kunde ta hem honom och mamma. Efter många år hade också morfar kommit tillbaka. Det där är glömt nu, påstod mormor.

Morfar hade också glömt det, men att Erik bara sjutton år gammal hade farit till Amerika mindes han och att det gått bra för sonen, han hade skrivit hem och berättat: Att på Amerikas mark och ängar växer fullt med engelska pängar, att höns och änder regnar ner, att stekta gässen om man ber, kommer flygande på våren, med kniv och gaffel i låren.

Så hade Erik gjort sitt öde till en visa, och morfar – veryväll – sjöng gärna med, belåten och förbannad om vart annat. Mycket hade morfar glömt.

Far stod vid vattenpumpen. Han bad mig pumpa och formade sina händer till en skål som han böjde sig ner och drack ur. Fan, han hade glömt vilket gott vatten vi hade. Så drog han vattenfingrarna genom det svarta håret och såg sig omkring, pejlade in sin position i universum, isstacken, sälstenen, kallstråket, diket mot Lustgården och Flon, där

morgonen nu blåst undan, Myrdingen, Korta Trappan mot Hägerstensvägen och gången tillbaka längs staketet vid spårvagnshallarna, Långa Trappan och så stigen hem. Han var hemma nu, hos sina barn och sin älskade maka.

– Vill ni ha en gunga, ungar? Jag sätter upp den i äppelträdet, det har skatorna inget emot.

Och far förärade familjen ännu en gåva: han skulle dra en ledning så att vi fick vatten inomhus.

Mamma kramade hans arm och då tog han om henne och sedan gick de iväg utan att vända sig om, uppför verandatrappan där en hand genast placerade sig på hennes höft och en mun viskade något som fick henne att slänga fram sin förtjusning i ett högt skratt. De såg inte Eva och mig, endast varandra och över detta kände barnen bara glädje. Ingen ropade åt oss att stanna ute men vi blev kvar, satte oss på den stora stenen som stack upp sin urbergs-skalle som ett jättelikt sälhuvud ur en grön ocean. Försiktigt strök vi över den mjuka mossan.

En talgoxe betraktade oss från slånsnåret, leende mötte den våra blickar, det var något den förstod. En kort stund iakttog den oss innan den stack in i snåret som var av den växtglada sorten och gav goda gömställen. Fåglarna hade det bra här liksom de andra djuren, de stora såväl som de små, myggen och flugorna när den tiden kom. Gräset hade det bra här, marken, stenarna och buskarna hade det bra hos oss.

– Vi går upp till mormor, sa Eva.

Vvad vvar den sssvennnska arrrbetarrrkkklassen ...

Mormor hade lärt både Eva och mig att läsa, hon började den dag vi fyllde fem år men jag kan inte sanningsenligt påstå att det skedde i den bok om Hjalmar Branting som hon genast plockade fram. Den var dock vår övningsbok:

»Vad var den svenska arbetarklassen ännu i början av

artonhundraåttioalet? Intet. Svag och föraktad, undertryckt och efterbliven, ej blott politiskt-socialt rättslös men också levande i andlig träldom . . . «

Mormor kippade till skafferiet i ett par hasande tofflor, tog fram slånbärssaften och ett fat hembakade skorpor och placerade sig sedan mittemot oss vid köksbordet för att ha bästa utkiken när vi åt och drack. Och vi åt och drack av den underbart goda saften, kokad av den lilla slånbärsgumman framför oss. En ful gammal kärring, tyckte nog de som inte hade henne till mormor. Med sin brunfläckiga hy och sitt långa gråhår liknades hon lätt vid en häxa eller en trollpacka.

Mormor var liten men hennes huvud var stort liksom händerna, där ådrorna stod upp, sprickfärdiga tycktes det, under den glatta huden. Hon hade massor av vårtor och på en av dem växte ett märkligt hårstrå som hon nu lät Eva rycka bort; på bara ett par dagar skulle det åter ha växt ut.

– Varsågod och läs!

»Vad var denna klass, när Hjalmar Branting efter en mer än fyrtioårig verksamhet som dess ledare lade sina ögon till ro? Allt, det vore för mycket sagt, men på väg att bli det: stark och fruktad, politiskt fullmyndig, andligt frigjord, beredande sig att taga samhällets faktiska ledning i sina händer.«

– Vilka är socialisterna? Eva!

– Socialisterna är socialdemokrater och kommunister och syndikalister och ävenledes stundom anarkister.

– Rätt! Fast det finns faktiskt också liberaler och högerpartister som är socialister. Men det vet de inte om. Goda människor är socialister, så det ska ni bli, barn, sa mormor och det var inte en förhoppning utan en befallning.

Nu pekade mormor på mig, det var min tur att läsa.

»Och väl är det sant, att han livet igenom bevarade känningen med den borgerliga radikalismens kulturbärare och i dem sökte bundsförvanter åt socialismen. Men hans stor-

het och hans betydelse ligga just däri, att han nådde vida härutöver, att han tidigt insåg, att en aldrig så 'radikal' kamp på den bestående äganderättens och produktionsordningens grund icke kunde skapa det samhällsskick, som skulle kunna bjuda en människovärdig tillvaro åt alla. Därför blev han socialist, icke av en tillfällighet utan av inre övertygelse, därför accepterade han utan förbehåll arbetarnas klasskamp och såg i dess seger den främsta garantin för en kulturell lyftning av hela folket.«

– Socialismen är införd då arbetarklassen bestämmer allt, sa mormor och fyllde på saft. Men det finns mäktiga fiender, också inom våra egna led, sådana som inte arbetar, trasproletärerna . . .

Det var ett obehagligt ord som drog med sig anblicken av en skara magra, mörka människor, fula och lömska, girigt glufsande i sig av nådegåvorna. Kläderna var smutsiga, sydda av lump och gamla trasor, disktrasor och skurtrasor, gråa och smutsiga, stinkande av survatten.

– Vi ska hoppas att Johansson tar arbete . . .

Det var inte alltid lätt att förstå vad mormor menade, ingenting var för övrigt enkelt, inte ens den verklighet där konkreta ting som bord och stolar, hus och även människor hörde hemma. Där fanns tillräckligt av gåtor för att tvinga en till frågan om hur världen egentligen var beskaffad. Åtskilliga tecken tydde på att det existerade något mera. Tecknen var tankar och syner som rörde sig snabbt mellan det som var, det som varit och det som skulle bli. Hur var det möjligt? Det skulle min far främlingen besvara.

Var är han? Har far försvunnit på nytt?

– Men lugna dig, han är bara uppe i telefonkiosken och ringer på ett arbete. Han är snart tillbaka, sa mamma och såg upp från stickningen.

Snart är han tillbaka och på gott humör trots att han inte fått arbetet och så går denna första dag mot sin afton.

Och se där, här har vi herr Ivarsson just hemkommen från Kabeln. Med sänkt blick ler och nickar han som en pickande duva medan han skakar hand med far, och sedan går han till spisen för att värma upp pytten. Varje söndagskväll steker han pyttipanna som han sedan förvarar i en karott på sin hylla i skafferiet, aldrig i isskåpet, en ordentlig sats som räcker till och med fredagen. Den befinner sig då i ett svart och otrevligt stelt tillstånd men herr Ivarsson är van vid den och blir inte magsjuk ens under röttsånen. På lördagar och söndagar festar han på Bullens pilsnerkorv, utan någon potatis men med många småfranska, schweizerost som pålägg.

Rotmos och fläsklägg är vår middag, fars favoriträtt, kommer du ihåg, Johan?

Om han gör! Den gången! Från kastrullen hade den goda lukten smitit ut ur köket, ut genom det gläntade fönstret, en arom, en aroma av så saftig tyngd och densitet att den inte förmådde lyfta mer än halvannan meter men med en sådan långverkan att den ännu flera hundra meter bort hade kvar hela sin kraft. Och där vankade Johan Johansson, den gången i beråd och sorg, törstande och hunglande, på väg Gud vet vart – träffades då av aroman, följde den som i trance mot dess källa, och fortfarande i trance sköt han in sin näsa genom fönstret där på nedre botten. Öppnade ögonen och skådade inte endast det ångande moset och de drypande feta, senapsprydda läggarna utan även världens vackraste kvinna. Och i nästa nu satt Johan vid Annas bord och svullade, och sedan stod det inte länge på förrän de tu var ett. Så berättades det.

Visst kommer han ihåg, och i väntan på att rotmoskarotten nu ska ställas på bordet så återupplever han denna ljuvliga stund och berättar om understunden ännu en gång ungefär på det sätt som jag återgett den och i den tonen.

Efter middagen och disken brukade världens vackraste kvinna sätta sig i läsfåtöljen en stund med någon bok hon

köpt på antikvariatet eller lånat på biblioteket i Aspudden. Det var romaner hon lånade, engelska, tyska och ryska men framför allt svenska. Det var Dickens och Thackeray, Mann och Hesse, Dostojevskij och Gorkij, det var August Strindberg, Selma Lagerlöf och Hjalmar Bergman, och det var de nyare: Eyvind Johnson, Ivar Lo Johansson, Harry Martinson och Moa Martinson. Om dessa två senare rasade en flerårig fejd, ty mormor ville få mamma att erkänna att Moa, som mormor familjärt kallade henne, var en större författare än Harry Martinson. Mamma var av motsatt åsikt även om hon kunde gå med på att också Moa Martinsons böcker hörde hemma i Evigheten – mammans benämning på det himmelska bibliotek där de stora författarnas verk hade sin plats.

Far som inte på länge sett mamma läsa roas av hennes inlevelse, hon deltar alltid i romanpersonernas öden som om det var levande människors liv som skildrades. Inte bara huvudpersonerna följer hon med stor inlevelse utan även bifigurerna. Som vore de hennes bästa vänner skratrar och gråter hon tillsammans med dem. Ibland kan hon förmana dem: Nu får du ge dig! ropar hon då, upptäcker sin röst i rummet och ser sig generat omkring innan hon åter sticker ögonen i boken. Någon gång kan hon klandra författarna. Bäste August, skulle familjen vara alla sociala lasters hem, alla bekväma kvinnors försörjningsanstalt och barnens helvete? Nej, det har du alldeles fått om bakfoten! Men oftast godtar hon vad författarna hittar på med hennes kära vänner, också de sorgligaste händelser. Sådant sker, mumlar hon med tårfyllda ögon. Och av detta kan vi lära oss något, lära oss vad det innebär att vara människa, och det ska ni komma ihåg, barn, att . . .

Den här kvällen lyssnar vi dåligt till mammas förmaningar. Vi håller oss i soffan hos far som alltmer börjar bli pappa, vi klänger fast runt hans ben och plötsligt befinner vi oss upp och ner, slår en kullerbytta och landar högt där

uppe på hans bröst, tätt invid hans skrattande ansikte.

Och efter endast någon kvart avbryter mamma läsningen. Hon tar sitt bokmärke – ett rött, styvt papper runt vars kanter löper en blomsterslinga och i vars mitt hennes initialer bildar ett konstfullt monogram – och lägger det på plats men innan hon hunnit slå igen boken och innan far hunnit lägga fram sin plan tar sig några meningar ut i rummet: Man har sagt att de som nu äro uppe ha kommit dit av nödvändighet och skulle sitta där under alla förhållanden. Gott, låt oss då börja om kapplöpningen, men kom hit och ställ dig här nere där jag står . . .

Kakelugnen brummar instämmande.

Nu får far berätta, nu är det hans tur.

– Jag fick vänta länge när jag var uppe och ringde på jobb. Det var hon den tjocka före.

Lilly Klarin, Vattenledningsvägen 23?

– Ja, hursomhelst kunde jag inte undgå att höra vad hon sa, och det var åtskilligt, men vad den hon talade med svarade, kunde jag förstås inte höra. Det fick jag lista ut själv och det blev fanimej riktigt spännande. Efteråt, sedan jag erhållit det beklagliga beskedet att jag inte fick arbetet, kom jag på idén. Vill ni höra?

Mamma ser belåtet på Eva och mig, här är han, hennes make och vår far – pappa.

– Jo, någon, förslagsvis en kvinna av osedvanlig skönhet, ställer sig i telefonkiosken – och Anna, du måste nogsnamt förvissa dig om att någon står utanför och lyssnar. Exakt vad du ska säga kan vi komma överens om senare men det bör handla om kärlek, eller om pengar. Säg mig: varför inte om båda? Du låtsas att du talar med en beundrare, en greve och miljonär . . . »Och jag dig«, säger du. Säg det så jag får höra hur det låter, uppmanar pappa och mamma gör honom skrattande till viljes. Och jag dig.

– Bravo! »Och jag dig, älskade«, säger du, »men vi

måste vara försiktiga, ingenting får komma ut, för då är vi förlorade.« Vad tror ni, nog blir det lyssning? Och sen säger du, högt och tydligt, att du ska ringa i morgon på en bestämd tid. Är det något som är säkert så är det att det samlas folk utanför telefonkiosken nästa dag och att de spärrar ut alla öronen för att inte missa ett enda ord . . . Oj, oj oj, vad de där små vanliga ska rådbråka sina russinhjärnor när de försöker tyda och tolka vad du säger! Nu när du fångat in dem kan du säga nästan vadsomhelst, men dra till med Berns salonger, det går hem. Eller med Paris. Paris, till Paris!

»Till Paris«, säger någon av långhakorna där utanför.

»Hörde ni, hon ska till Paris.«

– Jag kan knappt bärga mig, säger pappa.

– Men vad ska det tjäna till?

– Tjäna till, upprepar pappa som om han inte alls funderat på den saken. Tjäna till, anlägger han en högtidlig min. Lyssna till en vittbefaren man. I varje verklighet finns en möjlighet, att något som inte är ska kunna bli, och denna dröm, ja, låt mig kalla det en dröm, är vad varje människa behöver. Vi gör alltså en god gärning, och dessutom kommer vi att göra stålar. Min idé är att vi vid telefonkiosken ska utbjuda till försäljning kaffe och läskedrycker, bullar och kakor. Och godis, eller hur Eva, klubbor och bubblegum, allahanda små godbitar. Visst är det rart att stoppa sådant i lilla truten medan man lyssnar till århundradets kärlekssaga.

– Glass, säger Eva.

– Varm kory.

– Saftkobbels.

– Företaget expanderar, ja, sannerligen att jag behöver alla goda medarbetare jag kan få, säger pappa och betraktar kysande Eva och mig genom cigarettröken. För övrigt är att märka att det inte är så mycket vad man säljer utan vad man döper det till som det kommer an på, samt och

slutligen hur man bjuder ut sin vara, vilka ord man tar till för att framlägga sin sak så att det som ligger sämre till ligger bättre till. Men sköter vi våra kort väl så kommer familjen Johansson att inom en icke alltför avlägsen framtid ha tjänat en förmögenhet.

– Hur mycket?

– Det är inga småsmulor det handlar om, det förstår ni nog.

– Till Paris, funderar mamma, vem tror på det, att jag skulle bli bjuden dit, och av en adlig miljonär, var det inte så?

– Det är den ofrånkomliga slutsatsen, säger pappa. Det är den de ska dra och eftersom det är de själva som drar den så tror de på den.

Jag ser på pappa med beundran, för hans sätt att lägga orden, för hans uppfinningsrikedom och för hans smittande övertygelse om att allt är möjligt. Och för vår syn manar han nu fram de händelser som ska bli frukten av hans idé. Han samlar de nyfikna Kransenborna utanför telefonkiosken, låter dem stå där och grubbla över vem mamma kan tänkas tala med, låter dem lyssna intensivt. Till Paris. Till Paris! När far de, tro?

– Natt blir dag, säger pappa, och det blir åter afton och de nyfikna samlas, kväll efter kväll, och av orden de hör skapar de skön historia, om kärlek och rikedom och mer därtill. Av bara några meningar skapar de något stort och märkligt ... Som det står skrivet: Kärleken är så underbar, så underbar när man är två.

– Kärleken är så underbar, så underbar när man är två, sjunger pappa.

Han har en stark och skön stämma.

– Sen då, pappa?

– En sådan här dröm tränger djupt in i människorna, rör vid tankar och känslor de inte ens vet att de äger ... Och pengarna flödar in. »När åker vi?« säger du, Anna. »Så

snart! Hundra tusen, är det möjligt? En miljon! En miljon ... Ja, ja, och jag dig!«

– Stopp nu, Johan, det här går inte. Jag vägrar att vara dig otrogen.

Pappa ser fundersam ut, skrattar plötsligt till.

– Jag har det! ropar han högt och försvinner, för att en kort stund senare göra entré iklädd vit skjorta, kostym och en sidensjal slängd över axeln. Han tar fram burken med potatismjöl, en brödpensel och sin rakspegel och medan han av och till sneglar på oss pudrar han sitt ansikte vitt.

– Lösningen, kära hustru, är förstås att rösten i andra änden telefonluren är min. Du ska ingalunda vara otrogen mig, ty det är jag som är den förmögne greven, din älskade.

Han tar några trippande steg på golvet och slår ut med sjalen. Vi skrattar, vilket uppmuntrar honom att fortsätta trippandet och svängandet med sjalen, uppträda som han, och vi föreställer oss att en greve uppträder, Johan von Johansson, greve af Midsommarkransen.

– Ja ni, snart har vi gjort oss en miljon och då sticker vi verkligen till Paris, svärmar vid Seine och det ena med det andra. Det är mig du ska åka till Paris med, Anna, mig och ingen annan. Inte den minsta lilla lögn är av nöden, drömmen har givit oss verkligheten.

Han lutar sig fram över bordet, där de fem rosorna står i en vas.

– Allt hänger på att man rätt förstår att tyda människors drömmar, säger han, allvarligare nu. Att man vet vad som döljer sig längst därnere i människosjälens.

Den sssvennnska arrrbetarkkklassen ... Och: Allting ska bli annorlunda. Eller: Det finns en lag som säger att allt strävar uppåt. Den kallas Annas lag efter sin upphovskvinna. Eller, endast: Här är han.

Hemma igen, och Johan Johanssons svarta ögon lyser lika strålande som hans idé, den stora möjligheten. Ja, den är stor, mycket stor. Och han är stor, mycket stor, tycker

mamma, ty det är med denne man som med författarna, att de måhända inte är klokare än vi andra, men de har fått gåvan att kunna gestalta livet så att kunskap vinnes, och kunskap är något som mamma värderar mycket högt. Den är lätt att bära men den väger tungt och den som besitter kunskapen kan stiga högt, mycket högt.

Mycket kan man ha berättelser till.

Mormor berättade sanna episoder från gamla tider men också historier om grymma borgherrar och de förtryckta uppror. Hur sedelärande dessa historier var förstod jag inte förrän långt senare, det var socialismens klassiska skrifter hon gjorde spännande berättelser av. Och mamma berättade sagor och hon berättade om filmer hon sett men sällan om böcker, ty dem skulle man läsa själv. Men ur romanerna tog sig ändå berättelser ut och uppfyllde vår värld. Överallt fanns berättelser, i skillingtrycken mormor sjöng, i mammas slagdängor och till och med i morfars klagolåtar, och nya strömmade ständigt till.

Det var i denna värld så fylld av berättande som min föreställning om fars magiska berättelse fötts, den han skulle delge mig när han kom hem, den som skulle överträffa allt jag dittills hade hört, ja vida mer än så. Gud hade skapat världen ur tomheten och tystnaden genom att berätta om den, far skulle med sin berättelse förutom att besvara alla mina frågor förvandla världen, bringa den i ordning så att också människor i en sån där kåk som den vid Flon tillerkändes sin rättmätiga plats.

Men den berättelsen fick jag inte höra.

Kunde han åtminstone inte berätta om sina resor på de sju haven? Han gjorde inte det, inte någonting om dem ville han berätta, inte om någonting alls, inte ens om hur det var när han var liten. Jo, berätta, bad jag. Berätta, bad Eva. Men han vägrade, det tillhörde tystnaden, sa han.

Inget mera.

Nej.

Och med skarp röst: Det tillhör tystnaden!

Det gör inget, far, sa jag inte.

Det gjorde ingenting, ville jag säga till Eva när vi lagt oss för kvällen, hon vid fönstret och jag bredvid henne i utdragssoffan.

– Nu är han hemma igen, sa jag. Nu har vi en pappa.

– Nej, sa Eva.

Hon tyckte om att göra mig osäker, också med sådant som hon inte själv förstod betydelsen av.

Far hade kommit hem, förlusten skulle vara hävd och saknaden borta. Jag låg vaken och lyssnade inåt rummet, vars dörr den här kvällen var stängd, men vad de sade där vid bordet med rosorna var inte möjligt att uppfatta. Jag låg länge vaken och lyssnade.

– Ska herr Ivarsson flytta, tror du?

Men Eva sov och kunde inte besvara någon av mina frågor. Hur hade far kunnat veta att vi behövde lakan? Vem var han, förutom att vara min far? Varför ville han inte berätta? Det var många frågor jag hade att grubbla över. Plötsligt kom det för mig att jag en dag skulle ha glömt att jag legat i min säng bredvid Eva och funderat över dessa ting och då kände jag mig av någon anledning mycket sorgsen.

Men jag glömde det inte.

Den femte rosen, den som inte var för mamma, Eva, mig eller kärleken stod kanske för tystnaden. Far hade inte, trots vad mamma utlovat, berättat allt när han kom hem. Med sig hade han haft glädje, skratt och många ord, men också en stor tystnad och till denna märklighet med stor begynnelsebokstav – mammas Evighet, det himmelska biblioteket – övervägde jag för en stund att lägga också denna gåtfulla tystnad, men jag gjorde det inte, ty jag ville inte ge den en sådan dignitet.

Jo, en del hade han berättat, om att han köpt kistan av

en dvärg i Calcutta, en god idé om hur vi skulle bli miljonärer och lite om hur mamma och han träffades men inte om det viktiga. Inte heller om sitt liv, ingenting om sin uppväxt eller sina föräldrar ville han berätta. Det gjorde mig rädd för jag fruktade att det jag förväntat mig kanske inte skulle infrias. Det kommer aldrig att berättas, det tillhör för all framtid tystnaden, skulle han kunna säga.

Men även ur tystnad kan ord och meningar ta sig ljud och avlyssnas: Det var något om en födsel i en bastu djupt inne i de värmländska finnbygderna och om en begåvad yngling, häftig till humöret, som flyttat hemifrån och gått till sjöss. Det hade handlat om flykt och sökande, i sin hytt hade han som en munk i en klostercell studerat allahanda ämnen, såsom religionen, filosofien, litteraturen, naturvetenskapen. Genom sina kunskaper och sin begåvning hade han undgått att komma till allvarlig skada under sina många farofyllda äventyr . . .

Men huruvida detta handlade om far var jag inte säker på.

Så här då, om pappas far: »Den jäveln hade kommit långt norrifrån, var slaktare och hästhandlare, en skojare som kunde alla tjuvknepen och inte drog sig för att använda dem, skröt upp kusarna rejält, särskilt sådana han själv åkt dit på. Jo, till och med han kunde bli lurad. Och för all del, det var så att en häst kunde vara lytt på ett sätt som var omöjligt att se. Och en häst kunde vägra att dra en millimeter om lasset inte genast släppte, det var inte lätt att märka med en gång. Ibland köpte han också en häst med fel, därför att priset var det rätta och därför att han var säker på att kunna sälja den vidare med god förtjänst. Tänderna filade han lätt till och så gav han hästfan arsenik eller spöade upp honom så hästen blev rädd och verkade rask och kunde gå för en tioåring i stället för de arton han var. Hästar som vägrade dra, hästar som skenade, pishästar av alla slag sålde han på tricks och med god avans.

En del knep var accepterade inom hästhandeln, särskilt om man själv blivit klådd, men det fanns oskrivna lagar som bara de mest samvetslösa satte sig över. Ibland anförtroddes han en gammalhäst till slakt, en som tjänat länge och gått några år med lättare körslor men nu var så gammal att han hade rätt att få dö. Hade då ägaren inte bränt sitt namn i hovarna och fordrat dem tillbaka efter slakt så sålde han också dessa gamla trotjänare – en sådan människa var den jäveln.

Aron var Moses broder men också namnet på en häst, en ståtlig finnhäst, brun, nästan röd till färgen. Som den jäveln gjorde med Aron ...«

Det hade ännu inte trängt ut ur tystnaden.

På natten drömde jag att far grävde i trädgården.

Morgon, ännu i mörker. Någon smög i köket. Det var inte far utan mamma som lade in ved i spisen. Hon höll alltid släckt i köket för att inte väcka Eva och mig, under den mörka årstiden tog hon sitt ljus från tamburen. Jag låg tyst och blundade. Mamma grep vattenskopan och drack, gick sedan in i rummet. Jag låg länge vaken och lyssnade.

Morgon, ljusare nu. Det regnade, tvivelsutan var det vädrets mening att jag skulle hålla mig inomhus, men jag klädde mig och gick ut. Då slutade det att regna, endast droppar från träden föll. Daggen skimrade i morgongräset, solen tvekade men gryningen var här. Över Flon började dimmorna skingras och jag kunde se det främmande fågelparet som kom flygande. De skulle stanna hela dagen och över natten, drog sedan bort. Någonstans var de på väg.

Jag grävde med händerna i isstacken och jag tog mod till mig och grävde i jorden. Var det här jag drömt att far grävde? Jorden var ännu blöt och svart men under ytlagret torr, grå och hård. Jag höll upp då jag kände att marken rörde sig, den levde. Men några röster hörde jag inte och det var ingen som snyftade.